

ШКОДА, СПРИЧИНЕНА ЛІКУВАННЯМ: ДЕЯКІ МЕДИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В. В. Синиця,
кандидат медичних наук,
юрист, доцент кафедри
терапевтичної стоматології
Львівського національного
медичного університету імені
Данила Галицького, член
Правління ВГО «Українська
медико-правова асоціація»

Надання медичної допомоги є тим ядром відносин між лікарем і його пацієнтом, навколо якого формується уся багатогранність медицини та охорони здоров'я в цілому. Зрозуміло, що лікар, який добросовісно намагається допомогти хворому, при цьому, однак, не застрахований від негативного результату. Адже навіть найкращі методи лікування не забезпечують його стовідсоткової ефективності. Більше того, наслідками медичних втручань інколи є різної важкості ускладнення, які мають назву ятрогенних. Оскільки за останні роки в суспільстві суттєво зріс інтерес до питань ятрогенного спричинення шкоди здоров'ю, відповідальності за такі діяння, а також компенсації за заподіяну шкоду, вважаємо, що виникла необхідність у більш глибокому дослідженні проблеми ятрогенії [1, 13].

Відповідно до Міжнародної класифікації хвороб МКХ-10, під *ятрогенією* слід розуміти будь-які небажані та несприятливі наслідки профілактичних, діагностичних та лікувальних втручань або процедур, які призводять до порушень функцій організму, обмеження звичної діяльності, інвалідності чи смерті; ускладнення медичних заходів, які розвинулися внаслідок як правильних, так і неправильних дій лікаря. Отже, ятрогенне спричинення шкоди здоров'ю людини настає лише за умови набуття статусу пацієнта лікувально-профілактичного закладу та здійснення лікарем медичного втручання.

Для кращого розуміння сутності ятрогенії та їх правових наслідків звернемося до класифікацій ятрогенії, запропонованих науковцями. Існують різноманітні класифікації ятрогенії. Відомою є класифікація професора В. В. Некачалова [2, 20], у якій визначається три типи ятрогенії:

1. Патологічні процеси, реакції, які патогенетично не пов'язані з основним захворюванням чи його ускладненнями та не відіграють істотну роль в загальній танатологічній оцінці випадку.
2. Патологічні процеси, реакції та ускладнення, зумовлені медичним впливом, що проведений за показаннями та виконаний правильно.
3. Патологічні процеси, незвичні смертельні реакції, в тому числі зумовлені неадекватними, помилковими чи неправильними медичними діями, які стали причиною летального наслідку.

Проте з погляду правової оцінки ятрогенії більший інтерес складає класифікація, запропонована професором Ю. Д. Сергєєвим [3]:

1. Винний ризик – ятрогенії, за якими настає кримінальна відповідальність або змішана відповідальність сукупно з цивільною.
2. Природний або об'єктивний ризик – ятрогенії, за якими:
 - a) настає цивільна відповідальність;
 - b) не настає відповідальність.

Видається можливим запропонувати і таку класифікацію:

1. Ятрогенії, спричинені винними діяннями, за вчинення яких настає юридична відповідальність.
 2. Ятрогенії, що настають внаслідок об'єктивних процесів.
- Аналіз наведених класифікацій дає змогу дійти висновку про прин-

У статті розглядається проблема заподіяння шкоди здоров'ю пацієнтів проваджуваним лікуванням. Аналізуються поняття «ятрогенія» та «лікарська помилка», пропонуються способи попередження можливих дефектів надання медичної допомоги, а також пом'якшення наслідків конфліктів між пацієнтом і медичними працівниками.

Ключові слова: ятрогенія, відповідальність лікаря, лікарська помилка

циповість такого критерію, як вина лікаря, для оцінки правових наслідків виникнення ятрогенії. Наявність чи відсутність вини у ятрогенії визначає необхідність подальшого притягнення лікаря до юридичної відповідальності. Проте з практичної точки зору одним з найбільш складних питань є саме визначення вини лікаря.

Сучасна медицина, маючи у своєму арсеналі доволі дієві та ефективні методи діагностики та лікування різноманітних захворювань, які раніше не піддавались лікуванню, водночас збільшила і кількість серйозних ускладнень, які виникають під час медичних втручань. І, виходячи з наведених вище класифікацій, більшість ускладнень можна віднести до ятрогенії.

Отже, видається необхідним чітко визначити критерії наявності чи відсутності вини у діях лікаря.

З одного боку, лікар, який застосовував дозволені методи лікування відповідно до показань, здавалося б, не може вважатись винним у випадку настання несприятливого ятрогенного ускладнення. Проте і в таких випадках у представника пацієнта і суду можуть виникнути цілком справедливі запитання, наприклад: чи правильно лікар визначив необхідність саме цього методу лікування з усіх можливих у даній ситуації? Чи все було зроблено, щоб передбачити можливі ускладнення та запобігти їм, і т. ін. Цей перелік запитань, безперечно, є зовсім не повним. Проте, ставлячи їх, відповідаючи на ці запитання та оцінюючи відповіді, медичним працівникам, судово-медичним експертам, адвокатам і суддям завжди необхідно пам'ятати, що від фаховості та об'єктивності відповідей на такі запитання залежить професійна репутація лікаря і закладу охорони здоров'я, у якому він працює, матеріальний стан, а подеколи – і подальша доля медичного працівника. Адже у разі якщо у діянні, результатом якого стало ятрогенне спричинення шкоди, містяться ознаки злочину, лікар має бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Найчастіше лікарі, внаслідок винних діянь яких була спричинена ятрогенна шкода, підлягають кримінальній відповідальності за злочин, передбачений ст. 140 КК України (неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником). Санкції цієї статті мають доволі широкий діапазон – від позбавлення права обіймати певні посади до позбавлення волі на строк до двох, а при обтяжуючих обставинах – до трьох років [4]. У більшості випадків наявність вини є необхідним елементом складу цивільно-правового делікту, що є підставою цивільно-

правової відповідальності [5].

Тому в законодавстві про охорону здоров'я доцільним було б провести чітке відмежування винного діяння медичного працівника, вчиненого ним при виконанні своїх професійних обов'язків (як правило, вчиняється у формі злочинної самовпевненості або злочинної недбалості), від діяння, в якому відсутні ознаки вини. Останнє могло б отримати визначення «*добросовісна медична помилка*».

Про доцільність запровадження поняття «лікарська помилка», або «медична помилка», ведеться багато дискусій як серед юристів, так і серед медиків. Видається, що введення до законодавства такого визначення принесло б користь усім учасникам правовідносин у сфері охорони здоров'я, адже далеко не завжди суддя, не маючи чіткої настанови у вигляді відповідної правової дефініції, покликаної диференціювати можливі ситуації, керуючись самим тільки внутрішнім переконанням, спроможний розібратися у нюансах спричинення ятрогенної шкоди здоров'ю пацієнта і дати правильну оцінку діянню медичного працівника.

Окрім цього, варто мати на увазі, що професійна діяльність медичних працівників належить до *діяльності, пов'язаної з ризиком*, і чинне законодавство дає змогу врахувати цю обставину, вирішуючи питання про відповідальність медичних працівників [6, 17]. Зокрема, відповідно до Кримінального кодексу України діяння, пов'язані з ризиком, належать до обставин, що виключають злочинність діяння, за умови, що ризик був виправданим.

З метою дотримання прав пацієнта і належного захисту прав лікаря вважаємо за необхідне впровадження у медичну практику стандартів якості надання медичної допомоги з усіх лікарських спеціальностей та повноцінних клінічних протоколів з їх регулярним переглядом. Це дало б змогу не тільки більш оперативно впроваджувати надбання сучасної медичної науки, а й значно полегшило б вибір лікарями оптимальних методів діагностики та лікування, ефективність яких є доведеною, сприяло б визначенню правильності дій медиків у певних клінічних ситуаціях.

Доцільним було б і впровадження обов'язкового страхування ризику професійної відповідальності медичних працівників. Така практика є поширеною у багатьох країнах з розвинутою медициною. Адже, з одного боку, лікарі та заклади охорони здоров'я не відчувають над собою постійного «дамклового меча» матеріальної компенсації пацієнту за шкоду, спричинену його здоров'ю

внаслідок лікування, і можуть більш адекватно оцінювати всі ризики і переваги обраного методу. З іншого ж боку, це дасть пацієнтові можливість більш ефективно і повно реалізувати своє право на відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди, яке задеклароване у ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я [7].

Отже, надання медичної допомоги є доволі ризикованим процесом. При цьому ризик існує як для пацієнта, так і для лікаря. Лікарям та юристам необхідно докласти спільних зусиль,

щоб досягти максимально чіткого розмежування ситуацій, в яких дефект надання медичної допомоги спричинений об'єктивними факторами, без вини лікаря, а які за своєю суттю є правопорушеннями, а часом і злочинами. Все це в комплексі разом з подальшим вивченням цих питань і розробкою відповідних практичних рекомендацій повинно сприяти підвищенню якості медичної допомоги та гарантувати забезпечення прав пацієнта.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Баєва О. В. Правові засади ятрогенії // Другий Всеукраїнський конгрес з медичного права, біоетики і соціальної політики з міжнародною участю (14–15 квітня 2011 р., м. Київ) : зб. тез доповідей (наук.-практ. видання) / упоряд. Р. Ю. Гревцова, А. В. Степаненко. – К. : КІМ, 2011. – 132 с.
2. Некачалов В. В. Ятрогенія (Патологія діагностики і лічення) : посіб. для лікарів / В. В. Некачалов. – СПб, 1998. – 42 с.
3. Авдеев А. И, Козлов С. В. Ятрогенная патология (судебно-медицинский взгляд) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journal. forens-lit. ru/node/102>
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40. – Ст. 356.
6. Гревцова Р. Ю. Юридична відповідальність медичних працівників за правопорушення у сфері охорони здоров'я // Управління закладом охорони здоров'я. – 2007. – № 4. – С. 12-20.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

Синица В. В. Вред, причиненный лечением: некоторые медико-правовые аспекты

В статье рассматривается проблема нанесения вреда здоровью пациентов проводимым лечением. Анализируются понятия «ятрогения» и «врачебная ошибка», предлагаются способы предупреждения возможных дефектов оказания медицинской помощи, а также смягчения последствий возможных конфликтов между пациентами и медицинскими работниками.

Ключевые слова: ятрогения, ответственность врача, врачебная ошибка

Synytsya Volodymyr. Damage, caused by the medical treatment: health care and legal issues

The article discusses the problem of damage to the health of patients inflicted in the result of medical treatment performed. It analyzes the concept of iatrogenic, medical errors, suggests ways for preventing possible defects in health care, and mitigation of potential conflicts between patients and health professionals.

Key words: iatrogenic, doctor's responsibility, medical error

ОГОЛОШЕННЯ

Підвищення кваліфікації адвокатів та викладачів правових дисциплін

Академія адвокатури України продовжує навчальні програми з підвищення кваліфікації адвокатів та викладачів правових дисциплін. Програми підвищення кваліфікації «Медичне і фармацевтичне право у діяльності адвоката. Біоетика і право» та «Актуальні питання викладання медико-правових дисциплін» з видачею свідоцтва про підвищення кваліфікації державного зразка проходять 27-28 квітня, 11-12 травня та 1-2 червня 2012 р. Серед питань, які розглядатимуться у межах програм:

- Медичне право та його значення для практичної діяльності адвоката
- Нові види правової допомоги у сфері медичного права
- Законодавство України про охорону здоров'я
- Правовий статус пацієнта, медичного працівника, закладу охорони здоров'я
- Господарська діяльність з медичної практики та особливості її юридичного супроводження
- Медичне втручання і умови його правомірності
- Документація закладу охорони здоров'я, інші питання.

Автор програм - адвокат, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики, директор Інституту медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії адвокатури України Р. Ю. Гревцова. Зареєструватися для участі у програмі та отримати додаткову інформацію, інші заходи Академії адвокатури України можна на сайті Академії aau.edu.ua, за адресою ipk.aau@ukr.net або за телефонами (044) 288-05-29, 246-57-87, 246-57-88.